

АЛГОРИТМ СУПРОВОДУ БАТЬКІВ, ЯКІ ВИХОВУЮТЬ ДИТИНУ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Яструбчак Оксана Віталіївна,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
astrubcako@gmail.com

Науковий керівник:

Козак Марія Михайлівна,
асистент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Розвиток інклюзивної освіти в Україні зумовлює переосмислення підходів до психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами, у межах якого дедалі більшого значення набуває робота з батьками. Родина виступає ключовим середовищем, що визначає емоційний стан дитини, особливості її соціалізації, навчальної мотивації та адаптації до освітнього простору, а тому потребує системної та професійно організованої підтримки з боку фахівців закладу освіти [2, с. 618–619].

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю створення чіткого й логічно вибудованого алгоритму супроводу батьків, які виховують дитину з особливими освітніми потребами. У наукових та практичних джерелах акцентується увага на важливості партнерської взаємодії між родиною та командою психолого-педагогічного супроводу, однак питання послідовності дій, розподілу ролей між фахівцями та залучення батьків до спільного процесу часто залишаються недостатньо структурованими [1, с. 20].

У сучасних наукових дослідженнях проблема супроводу сімей, які виховують дітей з особливими освітніми потребами, розглядається як міждисциплінарна, що поєднує психологічні, педагогічні та соціальні підходи. Значна увага приділяється аналізу внутрішньосімейних процесів, емоційного стану батьків та умов, у яких формується потенціал розвитку дитини.

У праці О. Татаренко психологічний супровід сімей інтерпретується як цілісний процес підтримки, спрямований не лише на дитину, а й на стабілізацію сімейної системи загалом. Авторка акцентує на тому, що поява дитини з порушеннями розвитку істотно змінює структуру родинних взаємин, підвищує рівень тривожності та емоційного напруження батьків, що, у свою чергу, впливає на ефективність виховання та взаємодію з освітнім середовищем. У дослідженні підкреслюється необхідність систематичної психологічної допомоги сім'ї, орієнтованої на формування адаптивних стратегій поведінки, розвиток

батьківської компетентності та підтримку емоційних ресурсів родини [3, с. 3–6, 50–52].

У наукових публікаціях, присвячених інклюзивній освіті та діяльності команди психолого-педагогічного супроводу, супровід батьків розглядається як складова командної взаємодії. Дослідники підкреслюють, що узгоджена робота вчителя, психолога, логопеда та інших фахівців створює умови для комплексної підтримки дитини й родини. При цьому батьки постають не об'єктом допомоги, а активними партнерами освітнього процесу, залученими до прийняття рішень та оцінювання результатів супроводу. Такий підхід сприяє підвищенню довіри між родиною та закладом освіти і забезпечує сталість позитивних змін у розвитку дитини [2, с. 18–22, 35–38].

Водночас аналіз наукових джерел свідчить, що, попри наявність ґрунтовних теоретичних напрацювань і методичних рекомендацій, проблема психолого-педагогічного супроводу батьків дітей з особливими освітніми потребами потребує подальшого осмислення в контексті практичної реалізації в умовах конкретного закладу освіти. У наукових працях переважає опис окремих аспектів супроводу або загальних моделей взаємодії з родиною, тоді як питання систематизації дій фахівців, узгодженості етапів роботи та адаптації алгоритму супроводу до реальних потреб батьків залишаються недостатньо конкретизованими. Саме це зумовлює необхідність проведення власного дослідження, спрямованого на узагальнення та практичне обґрунтування підходів до організації психолого-педагогічного супроводу батьків, які виховують дитину з особливими освітніми потребами.

Перед початком дослідження було визначено такі завдання:

Визначити особливості взаємодії батьків і фахівців у процесі інклюзивного навчання.

Дослідити етапи та складові алгоритму супроводу батьків у системі психолого-педагогічного супроводу.

Розробити практичні рекомендації щодо впровадження алгоритму в діяльність закладів загальної середньої освіти.

У ході виконання дослідження використовувались такі методи:

Теоретичні:

Аналіз і узагальнення психолого-педагогічної та методичної літератури – для з'ясування основних понять, концепцій і моделей супроводу батьків.

Порівняльний аналіз – для виявлення спільних і відмінних рис у підходах до організації роботи з родинами дітей з ООП.

Системний підхід – для цілісного розгляду процесу супроводу в єдності його компонентів і взаємозв'язків.

Емпіричні:

Аналіз документів та офіційних матеріалів – для вивчення нормативних положень і практичного досвіду роботи команд супроводу.

Батьки дитини з особливими освітніми потребами є повноправними учасниками команди психолого-педагогічного супроводу, оскільки саме

вони володіють унікальною та найбільш повною інформацією про індивідуальні особливості розвитку дитини, її життєвий досвід, освітні потреби та умови сімейного виховання. Їхня залученість до супроводу має не формальний, а системоутворювальний характер, адже саме родина забезпечує безперервність впливу на розвиток дитини поза межами закладу освіти. Ефективність психолого-педагогічної допомоги значною мірою залежить від рівня взаєморозуміння між фахівцями та батьками, наявності довірливих партнерських відносин і спільної орієнтації на розвиток дитини як цілісної особистості.

Наукові дослідження засвідчують, що виховання дитини з особливими освітніми потребами супроводжується для сім'ї підвищеним емоційним напруженням, тривалим стресом і ризиком батьківського вигорання. Такий стан негативно впливає як на внутрішньосімейні взаємини, так і на якість взаємодії родини з освітнім середовищем, ускладнюючи співпрацю з педагогами та фахівцями супроводу [3, с. 13–16]. У зв'язку з цим підтримка батьків має розглядатися не як епізодична допомога у відповідь на запит, а як безперервний, поетапний процес, спрямований на збереження та відновлення ресурсів родини, підвищення її виховного потенціалу й психологічної стійкості.

Особливого значення в цьому контексті набуває командний підхід до організації супроводу, який передбачає узгоджену діяльність учителя, асистента вчителя, практичного психолога, логопеда та інших фахівців. Така модель взаємодії дозволяє забезпечити комплексність допомоги, уникнути фрагментарності та суперечливості рекомендацій, а також сформувати єдину стратегію підтримки родини дитини з ООП [2, с. 620–622]. Узгоджені дії команди сприяють підвищенню довіри з боку батьків і формуванню в них відчуття підтримки та включеності в освітній процес.

Психолого-педагогічний супровід родини, яка виховує дитину з особливими освітніми потребами, у наукових джерелах розглядається як системна, цілеспрямована діяльність команди фахівців, спрямована на підтримку батьків у процесі навчання, виховання та розвитку дитини. Наголошується, що такий супровід не обмежується одноразовими консультаціями, а передбачає тривалу взаємодію, що ґрунтується на партнерських засадах, взаємній відповідальності та врахуванні індивідуальних потреб кожної сім'ї [1, с. 20–23].

Батьки виступають постійними учасниками психолого-педагогічного супроводу, оскільки саме вони щоденно взаємодіють із дитиною, спостерігають динаміку її розвитку та несуть основну відповідальність за реалізацію рекомендацій фахівців у повсякденному житті. Ефективність супроводу безпосередньо залежить від рівня співпраці між закладом освіти та родиною, а також від налагодженого двостороннього спілкування, яке передбачає відкритість, взаємну повагу та готовність до спільного ухвалення рішень.

Дослідження вказують, що поява в сім'ї дитини з особливими освітніми потребами суттєво змінює емоційний клімат родини, її рольову структуру та способи взаємодії між членами сім'ї. Батьки нерідко

перебувають у стані тривалого психоемоційного напруження, що супроводжується тривогою, почуттям провини, невпевненістю у власних виховних можливостях і страхом за майбутнє дитини [3, с. 12–15]. Особливо вразливими до емоційного виснаження є матері, які зазвичай беруть на себе основний обсяг догляду та виховання дитини. Тривалий стрес може призводити до зниження адаптаційних можливостей сім'ї, звуження соціальних контактів і ризику батьківського вигорання, що, своєю чергою, негативно позначається на розвитку дитини [3, с. 16–18].

Ефективний психолого-педагогічний супровід передбачає використання різноманітних форм взаємодії з батьками. Важливе місце серед них посідають індивідуальні та групові консультації, спільне планування індивідуальної програми розвитку дитини, залучення батьків до освітнього процесу, а також систематичний обмін інформацією між членами команди супроводу [1, с. 22]. Така взаємодія сприяє формуванню в батьків більш усвідомленої позиції щодо власної ролі в інклюзивному навчанні.

Реалізація психолого-педагогічного супроводу батьків дітей з особливими освітніми потребами в умовах закладу загальної середньої освіти потребує чіткої поетапності та узгодженості дій усіх учасників освітнього процесу. Аналіз нормативних і науково-методичних джерел свідчить, що ефективний супровід не може обмежуватися разовими заходами, а має вибудовуватися як системна діяльність команди фахівців, зорієнтована на довготривалу співпрацю з родиною [2, с. 6–9].

Особливе значення має первинний етап взаємодії з батьками, який передбачає встановлення партнерських відносин, з'ясування освітніх і психологічних потреб родини, а також визначення рівня її готовності до співпраці. Саме на цьому етапі формується основа довіри між батьками та фахівцями, що в подальшому значною мірою визначає ефективність усього процесу супроводу. Практика психолого-педагогічної роботи підтверджує доцільність поєднання інформаційної, консультативної та підтримувальної складових, що дозволяє знизити рівень тривожності батьків і підвищити їхню впевненість у власних можливостях [2, с. 10–13].

Водночас у процесі супроводу необхідно враховувати емоційний стан батьків, оскільки відсутність системної підтримки може призводити до порушення внутрішньосімейної взаємодії та ускладнювати співпрацю родини із закладом освіти [3, с. 45–48]. Тому психолого-педагогічний супровід має включати заходи, спрямовані на підтримку особистісних ресурсів батьків, розвиток навичок подолання складних життєвих ситуацій і формування позитивного бачення перспектив розвитку дитини.

Узагальнення положень наукових і методичних джерел дає підстави розглядати психолого-педагогічний супровід батьків як безперервний процес, що змінюється залежно від етапу розвитку дитини, освітніх умов і актуальних потреб родини. Такий підхід сприяє підвищенню ефективності взаємодії між закладом освіти та сім'єю, розвитку ресурсів родини та створенню умов для більш повної реалізації потенціалу дитини з особливими освітніми потребами.

Отже, психолого-педагогічний супровід батьків дітей з особливими освітніми потребами є важливою складовою інклюзивної освіти. Родина визначає емоційний стан дитини, її мотивацію та успішність у навчанні, а ефективність супроводу залежить від партнерських відносин між батьками та командою фахівців, рівня довіри й налагодженого двостороннього спілкування. Поетапний алгоритм супроводу, що поєднує інформаційну, консультативну та підтримувальну роботу, а також командну взаємодію спеціалістів, забезпечує комплексність допомоги та єдину стратегію підтримки родини.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з поглибленням аналізу практичної реалізації психолого-педагогічного супроводу батьків дітей з особливими освітніми потребами в різних освітніх умовах, уточненням ефективності окремих етапів алгоритму супроводу та вивченням можливостей його адаптації до індивідуальних потреб родин і специфіки роботи команд психолого-педагогічного супроводу.

Список використаних джерел:

1. Душка А. Л. Психоемоційні стани батьків дітей з психофізичними відхиленнями: концептуалізація, діагностика і корекція : автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.08 / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т спец. педагогіки. Київ, 2016. 42 с.
2. Особливості партнерства між фахівцями закладу освіти та батьками дитини з особливими освітніми потребами / Т. Скрипник та ін. Наукові перспективи. 2022. № 6(24). URL: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-6\(24\)-514-527](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-6(24)-514-527) (дата звернення: 23.01.2026).
3. Татаренко О. О. Психологічний супровід сімей які виховують дітей із особливостями у розвитку : кваліфікаційна робота магістра. Миколаїв, 2023. 107 с.